

Václav Fronk: Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů

/ Luboš Velek /

Studium a interpretace historických karikatur patří k oblíbené tématice dějepiscectví. O karikatuře 19. a počátku 20. století pak toto konstatování platí dvojnásob. Jako téma historiografického výzkumu se u nás karikatura objevila již kolem poloviny 20. století (srov. např. práce F. Roubíka či J. Švehly). Znovu a na metodicky mnohem vyšší úrovni oslovily karikatury a humor 19. století české historiky až v 80. letech (průkopníkem zde byl R. Pytlík) a od té doby tento zájem neupadá. Za posledních dvacet let vznikla a stále vzniká řada prací, které se ke karikaturám vracejí buď jako k primárnímu cíli zájmu nebo jako k názornému příkladu obecnějšího vývoje společnosti. Kdysi *pokleslé umění* živořící pro svoji domnělou nízkost na okraji zájmu historické vědy se tak podařilo povýšit na relevantní téma vědeckého výzkumu, na téma, které se stalo předmětem zájmu nejen historiků dějin umění, ale i historiků dějin kulturních, politických či sociálních. Často se přitom ukazuje, že přes prvotní čtenářskou i badatelskou atraktivitu tématu se ve skutečnosti jedná o problematiku velmi náročnou, a to jak po stránce heuristické a komparativní, tak zejména interpretační. Je sympatické, že vedle několika vysloveně špatných prací u nás v posledním čtvrtstoletí vzniklo i několik monografií a studií velmi kvalitních (např. práce B. Soukupové, J. Kořalky či M. France) a že se současně daří zájem o karikaturu přesouvat o dosud dominujícího 19. století k výzkumu karikatury období meziválečného a především soudobého. Řadu těchto prací nyní rozšířila relativně rozsáhlá syntéza o vývoji českého kresleného humoru přelomu 19. a 20. století z pera Václava Fronka.

Budiž již zprvu řečeno, že se jedná o práci bezpochyby zdařilou, která zahrnuje dosud bezkonkurenčně nejširší paletu témat a problémů, které se v karikatuře cca mezi lety 1890 a 1914 odrážely. Základem Fronkovy práce se stala rozsáhlá heuristická práce, která rozhodně není jen nějakou *sondou*, nýbrž *frontálním* průzkumem snad všech českojazyčných

a dílem i jinojazyčných humoristických periodik na našem území ve sledovaném období. Důležité přitom je, že V. Fronk se neomezil pouze na studium vlastního ikonografického materiálu, ale toto bohatě doplnil a rozšířil o informace z pramenů úřední proveniencí (policejní a soudní sledování *závadného tisku*) i pramenů osobní povahy (různé vzpomínky žurnalistů, literátů, kreslířů). Patrným deficitem v tomto kontextu je ovšem to, že autor v podstatě rezignoval na hutnější teoretický úvod k problematice vzniku, interpretace a zkoumání kresleného humoru a stejně rezignoval na určitou komparaci s výsledky zahraničních bádání, resp. srovnání vývoje a témat českého kresleného humoru s ostatními národy habsburské monarchie či okolních států. Výběrové zahrnutí některých význačnějších zahraničních prací v závěrečném seznamu literatury tento nedostatek bohužel nenahradí.

Čtenáře autor knihy uvádí po stručném úvodu přímo do zkoumání matérie českého humoru přelomu 19. a 20. století. Na rozdíl od většiny svých předchůdců se neomezil jen na analýzu a interpretaci národních stereotypů (navíc většinou s koncentrací na antisemitismus či česko-německý konflikt), ale věnoval se i politickým tématům (vznik politické plurality, volební otázka aj.) a zejména široké škále sociálních témat (od petrifikování sociálních typů, přes ženskou otázku a módu až po partnerské vztahy), vývoji techniky, rozvoji velkoměst či fenoménu sportu. Fronkův výklad je objektivní a zasvěcený, autor se velmi dobře orientuje v dobových reáliích, což v jiných pracích bývá často kámen úrazu. Kromě sledování vytčeného období přelomu století V. Fronk poskytuje i stručnější přehled vývoje českého humoru a *krajiny humoristických médií* zhruba od poloviny 19. století. To mu umožnilo podchytit některé dlouhodobější vývojové trendy a jejich proměny. Důležitou roli zde např. hraje autorova teze, že období kolem roku 1907 představuje výrazný mezník ve vývoji české karikatury (s. 25-26), která tehdy překonává svoje tradiční témata (politika, česko-německé vztahy), hledá témata nová, nabízí nové podoby technického a uměleckého spodobnění karikované reality, otevírá se daleko více světu a hlavně přestává být doménou několika málo autorů (do té doby bylo běžné, že hned několik konkurenčních humoristických časopisů využívalo služeb jednoho a těžce kreslíře, jehož typická tvorba a výrazová technika pak platila za ideální vzor a byla konzumenty/čtenáři vyžadována – srov. příklad K. Krejčíka). Stejně tak práce plasticky ukazuje (ne)vztah tehdejších vydavatelů a celé společnosti k autorským právům. Velmi zajímavé jsou rovněž příklady, jak své karikování vnímali konkrétní postižení. Svědectví o takovýchto

případech jsou totiž relativně vzácná a je proto pochopitelně cenné jejich zachycení a zpracování coby veřejného nástroje specifické a samozvané disciplinace (resp. mediálního teroru).

Vcelku velmi pozitivní dojem z Fronkovy syntézy umocňuje i její provedení na kvalitním papíře, které dává vyniknout obrovskému množství reprodukováného ikonografického materiálu. V tomto kontextu nelze než litovat, že práce nevyšla v žádném renomovaném nakladatelství, naopak byla vydána nákladem vlastním („Václav sobě“). Zda je tento způsob zveřejnění podivínskou raritou či pokusem o originalitu, nechávám na autorovi, faktem však je, že na knihu nelze v běžné knihkupecké distribuci prakticky narazit. A to je rozhodně velká škoda. Naštěstí autor v publikaci zveřejnil svůj mobilní telefon...

Fronk, Václav: Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů. Bílina – Praha 2011.